

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/95544>

Please be advised that this information was generated on 2019-02-15 and may be subject to change.

Naar ons beste weten...

T. van den Hoogen

In gesprekken waar het erom gaat met een beroep op feiten je standpunt kracht bij te zetten, komt hij vaak voor: de zinsnede 'naar mijn beste weten'. Hij geeft een soort toegevoegde waarde aan de feiten die je aanhaalt. Het lijkt te gaan om je *beste* weten. Tegelijk introduceer je, minstens ogenschijnlijk, je standpunt op een wat opener manier dan met een zinswending als: voor mij staat vast...

Men zou de thematiek van dit nummer kunnen benaderen langs beide kanten. Naar ons beste weten is de Schrift altijd reeds voorwerp van uiteenlopende, ja zelfs konflikterende interpretaties geweest. Dat kan ruimte geven. Het is zo wellicht gemakkelijker om vrede te hebben met het feit dat er ook in de toekomst altijd wel accenten zullen vallen. En het kan je zelfs nieuwsgierig maken. Waarom zouden wij *ónze* accenten ook niet aanbrengen? Is er niet terecht ruimte voor *ónze* interpretatie?

Het kan toch anders klinken dan: het staat vast dat je met de Bijbel in de hand alles kunt funderen. Dat is voor een groot gedeelte waar. Maar het roept eerder de reactie op dat het tijd wordt om weer orde op zaken te stellen en duidelijke grenzen te trekken. Of het roept de reactie op dat je aan die Bijbel toch niets hebt, want dat je er alle kanten mee op kunt, dus niet alleen de *onze*.

Dat de Schrift voorwerp is en geweest is van vele interpretaties, is meestal meer dan alleen een informatieve mededeling. De inzet ervan ligt vaak bij de vraag wie er met gezag bepalen kan waar de grenzen getrokken kunnen worden. Het kan wantrouwend lijken om de vraag naar dat gezag zo voorop te stellen. Maar een feit is wel dat het schriftberoep en de vraag naar de gezagvolle interpreet (persoon of instantie) vaak hand in hand gaan. Dat ligt ook voor de hand. Ook indien we de Schrift ten

volle haar autonome plaats in de christelijke gemeente toekennen, spreekt ze niet *uit* zichzelf. Ze spreekt waarschijnlijk wel *voor zichzelf*, maar een tekst heeft nu eenmaal een lezer nodig, en een lezer is een verstaander, een goede of een slechte. En in dezen zouden de verstaanders van het halve woord wel eens de slechte kunnen zijn.

Met een beetje fantasie zou je de vraag naar de schriftinterpretaties en hun grenzen dan ook kunnen opvatten als een vraag waarin het héle woord bestaat. Komt dat overeen met het begrip van de teksten dat de leerinstanties in de kerken ervan hebben? Of kan er niemand interveniëren in mijn persoonlijke omgang met de Schrift?

Zoals bekend is deze kwestie in de kerken voorwerp van heel wat strijd geweest. De leer omtrent de Schrift en haar uitleg loopt vaak uit in ecclesiologie. Wat verstaat men onder kerk en onder het fundament ervan? De Duitse exegeet Ernst Kasemann is beroemd geworden met zijn uitspraak dat de bestaande nieuwtestamentische canon zo goed als alle konfessies funderen kan. En later voegde hij daaraan toe: en alle sekten en dwaalleren. In de recente discussies over de canon komt daar nog een hermeneutische vraag bij. Steeds meer christenen, en onder hen vele theologen, raken overtuigd van het feit dat de lezing van de Schrift een selectief proces is. Je leest anders als vrouw dan als man; anders als westerling dan als oosterling; anders als arme dan als rijke. Hoewel de 'heresie', waarover Kasemann sprak, ook een 'keuze-lezing' inhoudt, een keuze die geloofsgemeenschappen van elkaar kan scheiden, gaat het bij dit hermeneutisch probleem toch om iets anders. Daarvan getuigt al het feit dat de onderscheidingen die werden opgesomd niet samenvallen met de grenzen van een kerk. Ze betreffen veeleer cultuur- en maatschappelijk bepaalde subjecten. Kriterium is niet de plaats in een kerk, maar de positie in de cultuur en in de samenleving, en die werkt natuurlijk ook door in de plaats in de kerk.

Op dit punt gekomen, is het de moeite waard nog eens de zinsnede van het begin te hernemen. Zodra gelovigen als subjecten in een cultuur en samenleving hun positie bepalen, en daarvoor strijden, willen ze daarvoor ook strijden in hun kerkgemeenschap. Wie dan, in de strijd over de uitleg van de Bijbel, kan blijven spreken in termen van 'naar ons beste weten...', zonder angst daarmee die positie te verzwakken, is niet meer zo afhankelijk van de vraag of het schriftberoep nog plaats

vindt binnen de geijkt geraakte gezagspatronen. Want die angst, of het tegendeel ervan: de fanatieke houding, verhindert dat een nieuwe lezing of een vertrouwde lezing werkelijk vrij tot stand komt, en vrij maakt.

Naast de wijze waarop christenen met elkaar over de Schrift communiceren, en naast de invloed van de positie die je inneemt in de cultuur en de samenleving op de lezing, blijft de vraag naar de waarheid een eigen aspekt van deze problematiek. De inzet van uiteenlopende interpretaties is zelden alleen de vraag 'wie heeft het voor het zeggen?' De meest geharnaste kerkelijke leerinstantie en de meest eigenzinnige gelovige zullen volhouden dat het hen om de waarheid gaat, en niet om henzelf. Nu kan daarin veel illusie meespelen. De kracht van het gevoel de waarheid te willen dienen is niet altijd recht evenredig met de afwezigheid van ideologie. Daarom alleen al is en blijft het belangrijk om de waarheidsvraag te stellen. De waarheid maakt immers vrij.

Maar zolang men slechts aan ideologiekritiek doet op onze lezingen van de Schrift, wordt de Schrift zelf nog niet direkt gelezen. Het gaat dan *over* de Schrift, en over de uitleg daarvan; meestentijds over die van anderen trouwens. Christenen vormen echter een 'ecclesia' omdat ze niet alleen over de Schrift willen spreken, maar vooral *vanuit* de Schrift. Ze komen bijeen omdat ze via de Schrift over hun eigen werkelijkheid willen nadenken, over hun geschiedenis en hun wereld. En hier geldt opnieuw dat de Schrift daar wél een eigen woord over heeft, maar dit niet uit zichzelf spreekt. De Schrift is weerloos ten overstaan van haar lezers, afhankelijk van hun bereidheid tot lezen en tot goed lezen. Ze kan haar overmacht pas laten merken zodra men daarmee begint.

Zodra mensen via de Schrift over hun wereld en geschiedenis gaan nadenken, blijkt de ongelijktijdigheid van haar lezers. Zo bezien zijn termen als 'man' en 'vrouw', 'arm' en 'rijk', enz. nog veel te algemeen. Ze zijn al beter dan het algemeen bedoelde 'wij' of 'de mens'. Maar ze dienen gevuld te worden vanuit de verhalen omtrent de geschiedenissen van die konkrete lezers; en vanuit analyses die leren onderscheiden tussen vrijheid en onderdrukking, schijn en waarachtigheid, macht en dienstbaarheid.

Daarmee is reeds aangegeven dat 'ongelijktijdigheid' geen vrijbrief inhoudt voor een 'soft' soort tolerantie. Het alternatief

voor dit soort 'gedogen' bestaat echter niet in het motto 'duidelijke grenzen'. Als men werkelijk de ongelijktijdigheid van de lezers aan bod laat komen, komen er ook wel grenzen in het vizier. Maar dan gaat het om 'ondergrenzen' en 'bovengrenzen'. Onder 'ondergrenzen' wordt hier verstaan een lijn, een inzicht, een overtuiging waarachter de lezer niet meer terug wil omdat dan diens waarachtigheid en vrijheid, en de waarheid die deze gaandeweg ontdekt op het spel zouden komen te staan. Onder 'bovengrenzen' wordt hier verstaan de idealen van vrijheid, waarachtigheid, en het perspectief op de waarheid waar een lezer telkens weer naar op zoek is bij het lezen van de Schrift.

Een christelijke gemeente behoeft waarschijnlijk niet zo hard meer naar voor allen duidelijke criteria te zoeken, als ze ruimte biedt voor ieder om de eigen onder- en bovengrenzen te ontdekken. In het bieden van die ruimte zou ze als 'ecclesia' al kenmerkend genoeg zijn. Dan zou de 'ecclesia' echt een plaats zijn waar mensen tot hun waarheid kunnen komen.

Tot de waarheid komen verstaan we vaak in de zin van tot een eindpunt komen, konklusies trekken, een kwestie afronden. Toch heeft dat niet zoveel met de waarheid zoeken van doen. Waarheid is en blijft de doorslaggevende 'regel' voor onze kennis. Maar onze kennis is onverbrekkelijk verbonden met de manier waarop wij kennen. Daarom is waarheid niet alleen een doel, maar ook een weg. We zouden voor die weg een aantal vuistregels moeten ontwikkelen. Hier worden er twee genoemd. Ze zijn beide afgeleid van theologische reflekties over de oekumenische dialoog. Ze kunnen ook goede diensten bewijzen binnen een plaatselijke geloofsgemeenschap waar christenen via de Schrift naar waarheid omtrent hun wereld en geschiedenis zoeken.

De eerste vuistregel betreft de ondergrens. Men kan haar als volgt formuleren. Verwerp niet gedecideerd en formeel wat voor een bepaalde groep in de gemeenschap een ondergrens blijkt te zijn. Deze vuistregel is afgeleid van een voorstel van K. Rahner¹). Het gaat erom een dergelijke ondergrens niet als gemeenschap te verwerpen. Dat sluit niet uit dat er sommigen kunnen zijn die dat wél doen. Maar het zou niet in naam van de gemeenschap dienen te gebeuren. Bovendien gaat het erom het niet te verwerpen; er wordt niet van de gemeenschap gevraagd om ieders ondergrens te beàmen. In niet verwerpen kan al veel respekt besloten liggen voor de aanspraak op waarachtigheid die naar voren gebracht

wordt, en daarin verdiskonteert men tevens de ongelijktijdigheid in het vinden van waarheid. Op deze wijze kunnen posities die scherp tegenover elkaar staan, toch behouden blijven in de ene gemeente, vanuit de overtuiging dat werkelijke tolerantie belangrijker is dan dat allen kunnen delen in dezelfde formulering van de waarheid en vertrouwen hebben in dezelfde wegen naar de waarheid.

De tweede vuistregel betreft de bovengrens. Men kan deze als volgt omschrijven. Naarmate de visie van een bepaalde groep in de gemeente meer gesynthetiseerd en gesystematiseerd is, is er sprake van een meer partikulier standpunt. Deze vuistregel is afgeleid van een voorstel van J.M. Tillard²). Met 'meer gesynthetiseerd en gesystematiseerd' wordt hier bedoeld dat een groep in haar visie steeds samenhangender en omvattender is; er op een coherente manier steeds meer facetten van geschiedenis en wereld in opneemt, wanneer ze de Schrift uitlegt. In zekere zin wordt zo'n visie dan steeds universeler. Maar er vallen dan ook steeds meer beslissingen over uitgangspunten, deel-keuzen, wel en niet als adequaat beschouwde formuleringen, methoden van analyse en reflectie, enz. Het is het goede recht van iedere groep, en wellicht zelfs een sterke intellectuele uitdaging om naar een dergelijke synthese en systematiek te zoeken. Het kan anderen in de gemeente ook aan het denken zetten. Maar men hoeft van de andere groepen uit de gemeenschap niet te vragen om al die tussentijdse beslissingen en keuzen mee te maken en voor hun rekening te nemen. Hoe universeler (in intellectueel opzicht) een visie is, hoe persoonlijker ook. Deze vuistregel kan voorkomen dat men een bepaalde visie gaat identificeren met de waarheid. Ze wil overigens allerminst voorkómen dat groepen in de gemeente visies omtrent de waarheid ontwikkelen.

Een implicatie, misschien ook een vuistregel te noemen, van beide vuistregels is overigens dat deze beide gelijkelijk dienen te gelden voor allen in de gemeenschap; ongeacht de ambten en/of diensten die men vervult. Leerinstanties en gewone gelovigen, voorgangers en mee-lezers, theologen en leken, zij staan allen onder deze zelfde vuistregels. Het zou nu te ver voeren in de ecclesiologie om dit helemaal uit te werken. Maar één argument hiervoor is duidelijk: de ongelijktijdigheid en het beroep op waarachtigheid variëren ook in een geloofsgemeenschap niet met de plaats die men binnen de structuren ervan inneemt. Er zij hier overigens nog op gewezen dat de vuistregels steeds geformuleerd

zijn ten aanzien van *groepen* binnen de geloofsgemeenschap. Dat is bewust gedaan om recht te doen aan het oude principe dat het een gemeenschap is die de Schrift leest en tot verstaan brengt. Maar gezien de ongelijktijdigheid valt een gemeenschap die de Schrift leest, niet op voorhand samen met de institutionele grenzen van een christelijke gemeente.

Noten

- 1) Rahner formuleert: 'in geen deelkerk mag gedecideerd en overeenkomstig het belijden een uitspraak verworpen worden die in een andere kerk verplichtend dogma is' (in: H. Fries en K. Rahner, *Einigung der Kirche - reale Möglichkeit* (Q.D., 100), Freiburg enz., 1983, 35).
- 2) Tillard herinnert eraan dat er in het menselijk geloofsantwoord op Gods openbaring verschil bestaat tussen het eerste globale 'ja' in de doop en het daarbinnen gegeven tweede 'ja' tot de explicatie van het geopenbaarde in dogma's, kerkelijke leer en theologische tradities. (Vgl. J.M. Tillard, *Preparing for unity - A pastoral Approach to Ecumenism*, in: *One in Christ*, 16, 1980, 2-18.